

Bárá Mednyánszky Cézár,

az 1848/49. évi magyar hadsereg főpapjának

emlékezései a szabadságharcról.

(Első közlemény.)

Br. Mednyánszky Cézár mint az 1848/49. évi felsődunai hadsereg törzslélkésze Budavára bevételeig résztvett Görgey tábornok minden hadműveletében. A kápolnai, tápióbicskei, isaszegi és szőnyi csatákban, Budavára ostrománál és más ütközetekben magasra emelt keresztrel haladt a rohamoszlopok élén az ellenség golyói záporában. Amint 1849 május végén Görgey hadügy-miniszter is lett, kedvelt törzslélkészét minisztériuma egyik osztályfőnökévé és az egész magyar hadsereg főpapjává nevezte ki.

A világozi katasztrófa után Mednyánszky Cézár két osztrák tábornok — francia születésű anyja régi hódolói — és a bécsi francia nagykövetség segítségével külföldre menekült. Itthon halálra ítélték, künn pedig annyi sok kalandon és viszontagságon esett át, hogy élete — mint mondani szokták — valóságos regény. Párizsban tagja volt a titkos magyar Comiténak és Kossuth Lajos megbízásából a francia nemzetgyűlés baloldalián szerzett összeköttetései alapján diplomáciai téren fáradt hazája felszabadításának érdekében. Az 1851. évi decemberi franciaországi államszűny után másfél éven át végighajózott a két legnagyobb óceánon és bejárt négy világrészt. Alig harminchárom éves korában halt meg mint száműzött és tragikus módon 1857 április 19-én a francia Rivierán.

Emlékezéseit és Vallomásait bajtársainak és nemzetének hagyta emlékül. „Hadd szólaljon meg hamvaiból ez a hang, hogy valami emlékem maradjon nemzetemnek.“ A halála utáni évben, 1858-ban, barátai kiadták Londonban névtelenül, de Széchenyi Istvánét, Batthyány Lajosét, Kossuthét és Görgeyét kivéve szinte az összes egyéb szereplő személyek nevét is elhallgatták. Óvatosak voltak és kíméletesek a szerző hozzátartozói és a többi szereplő iránt, kik akkoriban még éltek. Maguknak sem akartak kellemtelenséget szerezni.¹

¹ A mű kézirata elkallódott. Londoni kiadását sem kaphatni sehol. Régi nagy könyvtárainkban semmi nyoma. Sok utánjárása dacára csak két példányára akadt e sorok írója. A londoni British Museum könyvtárában lévő példányhoz ő szolgáltatta a szerző ott addig ismeretlen személyi adatait. Országunk egyik újabb könyvgyűjteményében megtalálta azt a példányát, melyen kívül tudtával Magyarországon más

E helyütt magyar fordításban közlöm a mű érdekesebbnél érdekesebb részeiből azokat, melyek Mednyánszky Cézárnak a szabadságharcban részvételére és Világos utáni menekülésére vonatkoznak. Nem az angol szavakat egymás után, hanem első-sorban az angol szavak sora által kifejezett gondolatokat, eseményeket és adatokat igyekeztem hűen visszaadni magyar nyelven. A londoni szöveg terjedőségeit megrövidítettem, néhány szét-hányt helyét rendbehoztam és fölösleges ismétléseit elhagytam. *A magyarra fordított szöveget* könnyebb megérthetősége végett Horváth Mihály és Gelich Richárd idevágó történelmi munkái, de főleg Steier Lajos legújabb forrásművei nyomán *petit nyomású, illetve zárójeltek közé helyezett kiegészítésekkel és jegyzetekkel is elláttam.*²

Könnyebb áttekinthetősége végett a magyar szöveget jóval több fejezetre osztottam, mint ahányra az angolt osztotta a londoni kiadó. Az egyes fejezetek — tartalmuknak megfelelő — címét is én adtam.

A műben szereplő személyek rég meghaltak. Semmi akadály, hogy igazi nevükön megnevezzük mindnyájukat. A londoni szöveg Szumrák-példányának széljegyzetei, a szerző levelei és családja élő tagjainak közlései, továbbá a szabadságharc és az emigráció korának rendelkezésre álló összes forrásai alapján rekonstruáltam az eredeti kéziratban bizonyára megvolt valamennyi nevet.

E bevezetés után átadjuk a szót Mednyánszky Cézárnak, ki mint született főrend megjelent az 1847/48. évi országgyűlésen.

nincs és mely — megállapítása szerint — Szumrák Ernő 1848/49-es honvédszázados és londoni emigráns hagyatékából való.

A kéziratot véleményem szerint a párizsi emigráció megbízásából a nemzetsége köznemesi ágából származott és szintén emigrált Mednyánszky Sándor alezredes neje, szül. Birkbeck Anna angol írónő rendezte sajtó alá. Ő osztotta a hátramaradt följegyzések szövegét tizenkét fejezetre és tőle való a londoni kiadás hiányos címe: *The Confessions of a Catholic Priest*. A kéziratban előfordult igazi nevek helyett kevés kivétellel költöttet használt. Több helyen jelzés nélküli kiegészítéseket és néhány helytelen adatot is közbe szúrt az eredeti szövegbe.

E könnyen fölismerhető betoldásoktól eltekintve a névtelen londoni szöveg hiteles műve br. Mednyánszky Cézárnak.

Döntő tanu erre az akkor Londonban élt Rónay Jácint kormánybiztos és későbbi pozsonyi prépost, ki a boldogtalan hazafit jól ismerte és a róla írt esszéjében a londoni szövegből mint hiteles hagyatékából bőséges idézeteket közölt. (Magyar Sajtó, 1861. évf., 108. sz. és Napló-Töredékek, 1883/89. II. k.) Szumrák Ernő honvédszázados az anonim mű megjelenésekor mint könyvkereskedő szintén Londonban élt. Bár a szerző nem említi, ő is útítarsa volt, mikor Ausztráliából visszatért Európába. A példányához írt széljegyzetei azt bizonyítják, hogy a volt első tulajdonosa és hogy ő is hitelesnek tartotta szövegét. A mű sajátos tartalma és hangja, a sok egyéni jellegű élmény és megjegyzés is kétségtelenné teszi a szöveg hiteles voltát.

Nézetem szerint Mednyánszky Cézár nem angol, hanem magyar, illetve francia nyelven írta följegyzéseit. A londoni szöveg csak angol fordítása a másnyelvű eredetinek. (A művet „Br. Mednyánszky Cézár pályája és műve” cím alatt ismertettem a Pr. Sz.-ben, 1927. szept. sz.)

² Steier Lajos: Kossuth és Görgey, 1924. — Az 1849. évi trónfosztás, 1925. — Paskievics és Haynau, 1926.

Az utolsó pozsonyi országgyűlésen.

A liberálisok és konzervatívok minden erejükkel készültek az 1847/48. évi pozsonyi országgyűlésre. Agitációjuk már több mint húsz év óta mind izgalmasabb lett.

A liberális párt törvényes reformokat kívánt s elsősorban a jobbágyok fölszabadítását és a kormányzatnak Bécsből való függetlenségét óhajtotta megvalósítani. Nagy többséggel akart megjelenni a követek tábláján. Törekvését a kormány meggátolni igyekezett és mindenütt szembeszállt jelöltjeivel.

A kis- és középnemesség nagyobb része liberális volt. Az udvari arisztokrácia, a hivatalnokok serege és a papság túlnyomó többsége a konzervatív párthoz tartozott. A nemzet zömét alkotó jobbágyok a liberális pártért lelkesedtek. Amint a kormány minden befolyását latba vetette, hogy a konzervatív jelöltek győzzenek, úgy a liberálisok nem riadnak vissza semmiféle áldozattól, csak hogy elérhessék céljaikat. A választók fegyveresen vonultak a vármegyeházára és néhány helyen véresen ütköztek össze. Az ellenzék győzött. Minden tagja érezte, hogy ők képviselik az ország akaratát.

Erre az (utolsó rendi) országgyűlésre 1847 novemberében Pozsonyba utaztam, hogy elfoglaljam helyemet a főrendi táblán. Teljes számban összegyűlt ott az előkelő magyar társaság.³

A két tábla tagjai nemcsak tanácskoztak, hanem mulattak is és szórakoztak. Élvezték a zenét és táncoltak, tréfálkoztak és kártyáztak.

Fiatal voltam és társaságbeli férfiú, sok családdal rokon vagy ismerős. Ritkán mulasztottam el egy derűs összejövetelt vagy kellemes estélyt. A pozsonyi társaság egyik legvidámabb tagja lettem.

Igy telt el az 1847/48. évi tél. (Mint tanulni vágyó fiatalember) a politikai életben nem vettem részt szembetűnően. Csak végighallgattam az országgyűlési vitákat és őszintén szavaztam pártommal.

Családom mindig konzervatív volt. A papság túlnyomó többsége, elsősorban a főpapok, szintén e párthoz tartozott. Természetes, hogy én is a főrendi tábla konzervatív tagjai közt ültem.

Mikor a Párizsból és Bécsből kisugárzott magnetikus erő befolyásolni kezdte Magyarország politikai életét, a liberálisok ellenállhatatlan lelkesedéssel előretörték. A konzervatívok mindinkább engedni kényszerültek. Vezéreim példáját követtem, (mikor én is lassan-lassan a liberálisok felé kanyarodtam).

Fiatal — még huszonnégy éves sem — voltam és a (pappá szentelésem előtt otthon) átélt érzelmek visszahatását még éreztem. Alkalmas voltam, hogy bármilyen magasabbrendű lelkesedés magával ragadjon. Konzervatív is csak úgy lettem, ahogy a papi

³ Az országgyűlés felsőtáblájának ülésein való részvételre készségesen megadták a korengedélyt és így királyi meghívót küldtek azoknak a főnemességnek is, kik egy év híján még nem voltak huszonnégy évesek, de kikről feltételezték, hogy majd támogatják a kormányt. Így került a fiatal Mednyánszky Cézár is Pozsonyba. (*Br. Podmaniczky Fr., Napló-Töredékek, 1887/8. I. k.*)

pályára léptem. Nem volt módomban, hogy önállóan választ-hassam álláspontomat és hivatásomat. Csak az az óhaj fejlődött ki bennem mindenkori vezérelvemként, hogy Magyarország nagy és boldog legyen.

A párizsi forradalom híre mély hatást tett rám. Nem voltam ugyan még Franciaországban, de ösztönszerűen szerettem. Vajjon anyám szülőhazája nem egyúttal második hazám? Vajjon nem hallottam már bölcsőmben a dallamos francia szót?⁴

A francia köztársaság kikiáltása után — március 4-én — Kossuth fölülkerekedett az országgyűlésen. Néhány nap mulva kitört a bécsi forradalom. Metternichet elbocsátotta uralkodója.

Ezek az események nálam idősebb férfiakat is magukkal sodortak. Nem csoda, hogy addigi politikai közömbösségem lelkesedésbe csapott át. Az általános politikai lázban a forradalom lehelete átjárta és megtermékenyítette lelkemet.

Megújult szívvel hallgattam a liberális vezérek beszédét. Bár kiváltságos nemesek voltak, a jobbágyok politikai és gazdasági felszabadításáért harcoltak. Az akkori viszonyok igazságtalanságának tudatában készek voltak a megváltoztatásukkal járó nagy anyagi áldozatra. Azért is küzdöttek, hogy hazánk felelős miniszteriummal és nemzeti hadsereggel bíró független állam legyen.

*

Láttam Pozsonyban Széchenyi Istvánt és Batthyány Lajost. Hallottam Kossuthot és másokat. Egyikük sem tett rám akkora hatást, mint (Teleki László.⁵)

Az országgyűlésen közömbösen ült, mintha nem érdekelné semmi. Csak villogó fekete szeméből látszott, hogy benne nagy szellem lakozik. De mikor fölállt és beszélt, maró gúnyjával végig-gázolt a kormánypárti szónokok érvein. Szarkazmusától rettegtek ellenfelei és mindjobban fölbátorodott a főrendi liberális csoport.

A szónak legügyesebb harcosa ő s emellett a leglovagiasabb férfiú. Otthon már a nevét is megtapsolta a karzat. Itt a számkivetésben legméltóbb képviselője letiport hazánknak.

Batthyány Lajosnak oly nagy a hírneve, hogy nem kell magasztalnom. Politikai magatartását talán lehet bírálni, de ő vérével pecsételte meg ügyünket. Ez elég, hogy neve szent legyen minden magyarnak.

*

Széchenyi Istvánt tartom a mai Magyarország legnagyobb államférfiának.

A magyar reformmozgalom atyamestere hazánkat előbb gazdaságilag akarta megerősíteni, hogy jövő politikai szabadsága annál biztosabb legyen. Leszállt a politikai arénából és az ország közgazdasági fölvirágoztatásához látott. Maga köré gyűjtötte a fiatalokat és beléjük plántálta eszméit. Élőszóval és írásban oktatta, lelkesítette nemzetét.

⁴ Br. Mednyánszky Cézár anyja Eleonore Richert de Vhir volt, egy francia nemesi család sarja. Atyja, József, mint huszárcapitány a Nagy Napoleon elleni utolsó háború alkalmával még Franciaországban vette nőül.

⁵ Gr. Teleki László nevét nem jelezte a londoni kiadó.

Meg vagyok róla győződve, hogy az 1848. évi európai forradalmak voltaképen szerencsétlenséget hoztak hazánknak. Ha Magyarország továbbfejlődik azon az úton, melyen az izgató politikai vezérekkel szemben honát óvó Széchenyi vezette, néhány év alatt annyira megerősödik, hogy nem igazhatta volna le semmiféle ellenség. Magyarország dúsgazdag a természet kincseiben, de Széchenyi képtelen volt arra, hogy egyedül elvégezze a gazdasági föllendítés munkáját.

Nagy emberbarát volt s a nép érdekében fáradt szüntelenül, de arisztokrata maradt mindvégig. Nem bízott a nép erejében. Azt tartotta, hogy a nép útján nem lehet maradandót alkotni.

Mikor a Batthyány-minisztérium megalakult, ő is részt kért a kormányzat munkájából. Miniszter lett.

Most már szabadon építhette tovább azokat a reformokat, melyeken huszonöt éven át dolgozott. Nem kellett a bécsi kormány akadékoskodásával vesződni. Egyúttal örködve és aggódva szemlélte honát, mialatt fiatalabb és tapasztalatlan társai lázasan lelkesedtek a szabadságért.

Előre látta ő azokat a viharfelhőket, melyek hazánk fölött tornyosulni kezdtek. Hosszú pályáján megösmerte a bécsi udvar politikájának titkait. Félt a készülő reakció erejétől.

A fölkelő nap fényével szemben bizalmatlan volt. Előre érezte a háború viharát s nem bízott benne, hogy a fölszabadított parasztság fölkel és szembeszáll az ellenséggel.

Nem félt a háborútól, de rettegett a rajtaütéstől. Megborzadt attól, hogy a háborúra készületlen ország összeomlik. Nem tud majd ellenállni, hogy legalább zálogot nyerjen a jövőre. A barátai előtt is megvallott kínos töprengése megzavarta elméjében.

Amint előre megmondta, az ellenséges hatalom rátámadt hazánkra. Kétszer tört be és kétszer kellett kitakarodnia az országból. Mennyire örült volna ennek, pedig nem tudott róla semmit. A harmadik megrohanás után hazánk elbukott és beállott a véres megtorlás. A nagy hazafi talán megmenthette volna nemzetünket, de semmit sem tudott a történekről.

Hét éve immár, hogy szenved hazánk. Széchenyi új életre tudná kelteni, de nem hallja jajszavát. Anélkül, hogy tudná, bizonyára maga is könnyeit ontja. Többet szenvedett és szenved éretünk, mintha a halál agóniájában gyötrődnek.

Anyira lelkesedem Széchenyi Istvánért, hogy hódolatom kitört szívemből. Hálát adok Istennek, hogy megösmertem Pozsonyban. Talán nem értettem meg akkor úgy, mint ma, de mindig csodáltam.

*

Mikor láttam, hogy Széchenyi István is összefog a liberálisokkal, követtem szívem óhaját s én is a liberális párttal szavaztam. Arisztokrata létemre megszavaztam a jobbágyok felszabadítását és pap létemre a papi tized eltörlését.

A párizsi és bécsi forradalom átesapásától való félelem miatt a főrendi táblán általában megdőltek a pártkeretek és egymás után elfogadták a követi tábla reformjavaslatait. Az európai forradalmak okozta kényszerhelyzetben a bécsi udvar is engedett. V. Ferdinánd király szentesítette az országgyűlés által alkotott törvényeket.

(L. lond. szöve. 18—28. l.)

Viharfelhők közt Pesten.

Az (utolsó rendi) országgyűlés föloszlása után az ország új politikai székhelyére, Pestre mentem. Ott is miséztem, mindenben résztvettem és mindenhová jártam. Senki sem akadt meg azon, hogy egy arisztokrata pap a politikának és a társaságnak szenteli idejét.

Vaucluse-ban, a Petrarca által megénekelte forrásnál, csöndesen bugyog a földből a víz, majd mihamar mint folyó végigvágat a völgyön. Pest felé áradt úgy akkor az élet a nép szíve ezer és ezer forrásából mindenfelől. Mint valami varázsvesszőre tört elő a fővárosban zajosan.

Éber szemmel figyeltem a politikai jogaival élő nép mozgalmát. Magyar szívemmel találgattam, amit nem tudtam felfogni eszemmel.

Mint a fölvértezett Minerva Jupiter fejéből, úgy termett elő a márciusi törvényekből az éjjel-nappal dolgozó szabad sajtó. Egymás után alakultak a politikai klubok. A nemzeti lelkesedés napról-napra nőtt. Tetőpontját érte, mikor július elején megnyílt az addiginál szélesebb alapon megválasztott képviselőház.

Nagy örömmünkben nem vettük észre, hogy ezalatt a bécsi udvar ármányosan szötte hálóját nemzetünk ellen. Ügynökei útján a magyar kormány elleni lázadásra izgatta a szerbeket. Nem láttuk meg, hogy Magyarország megmentése végett meg kell szakítanunk minden kapcsolatot Ausztriával.

Egyedül járok most a Földközi-tenger partján és elgondolkozom a multon. Volt akkor egy államférfink, ki előtt meghajolt minden neves emberünk és ki megújíthatta volna a Rákócziak drámáját. Azok közül való volt, kiket — úgy látszik — maga Isten koronázott meg. E férfiú Batthyány Lajos volt. Büszke volt és igazi nemes, de lelkét nem járta át soha nagyravágyás. Inkább Batthyány marad, semhogy államfői rangra törjön.

Ki ranggal születik e világra, viselje fitogtatás nélkül, de egyúttal őrizze meg hűségesen, mint ősei tiszteletreméltó örökségét és egyénisége részét. A kiváló tettekkel ékes férfiú manapság legfeljebb elfogadja, de nem keresi a koronát.

Batthyány Lajos nem volt nagyravágyó, hanem hűséges minisztere a királynak. Honát megtartotta a királya iránti hűségben. Bár elárulták és megtámadták, az ország csak később mondta ki a trónfosztást.

*

A Széchenyi jósolta vihar kitört. A nemzetiségek közül elsőnek a szerbek lázadtak föl az új alkotmányos élet ellen. Magyarajkú csapatok alig voltak az országban. Messze hazájuktól harcoltak az olasz nép ellen. A magyar kormány az alárendelt német ezredeket, majd a frissen szervezett magyar csapatok egy részét küldte a lázadók leverésére. Vezetésüket oktalan bizalommal osztrák tábornokokra bízta, kik a (Bécsből jött) titkos ellenintézkedésekhez igazodtak. A fölkelőknek nyert ügyük volt. Tovább szervezkedtek.

(A horvátok is föllázadtak.) Mikor Jellachich bán összegyűjtötte seregét, (hogy Pest ellen induljon), a király — bár előbb

a minisztérium kérésére áruónak nyilvánította — Magyarország teljhatalmú biztosának nevezte ki és ostromállapotba helyezte hazánkat. E hírre Pesten megdöbbenést láttam mindenki arcán.

A király által kinevezett minisztérium lemondott, váraink parancsnokai megbízhatatlanok voltak és a horvátok betörték az országba. Az emberek Pesten félni kezdtek és menekültek.

Csak Kossuth Lajos volt az a férfiú, ki nem vesztette el fejét. Nem menekült, hanem kezébe vette az állam hajója kormánykerekét s fegyverre szólította a népet. Ez volt nézetem szerint pályájának legszebb pillanata. A honvédelem gyors megszerzése nagy érdeme.

A haza veszedelmének érzetében két lelkes nővér (Batthyány Lajosné és Károlyi Györgyné) otthagya kényelmes lakását és Pest megerősítésének munkálataihoz sietett. Amint a nép meglátta a két fiatal dáma példáját, úgy sietett segíteni, mintha ünnepségről lett volna szó.

Az emberek visszanyerték lelki erejüket és már nem féltek a horvátoktól. A félig fölfegyverzett magyar ujoncok Pákozdnál legyőzték, majd az országból kiverték csapatjaikat. Jellachich és hada Bécs felé menekült.

(L. lond. szöv. 28—33. l.)

Diadalmas csatákban.

Az 1848. év telén a magyar hadsereg már Bécs felé indult, de Windischgrätz tábornagy nagyszámú csapatai elől lépésről-lépésre hátrálni kényszerült. Bár számban nem nagy és fölszerelésben hiányos volt, erőssé tette katonáinak bátorsága és (Görgey) tábornok lángeszze.

Mikor a teve a sivatagban haldoklik, körülropködik a keselyűk s éhes szemmel lesik halálát. Hazánk ellenségei azt képzeltek, hogy nemzetünk haldoklik. Nem voltak türelmesek, mint a keselyűk. Minden oldalról megtámadták, hogy leteperjék. Azt hitték, hogy ellenállni képtelen.

Hadtesteink különböző irányt vettek, hogy a császári csapatokat részekre bontsák, illetve feltartóztassák. Időt kellett nyernünk, hogy tovább fejlesszük harci készségüket és újabb seregeket is szervezzünk.

Görgey 150.000 honvéddel Vácon át Észak-Magyarországra indult. A tiszai hadtest Debrecen körül helvezkedett el, hogy védje, fedezze a Pestről odavonult kormány székhelyét. Többi csapatunk Erdélyben és a Délvidéken harcolt sokféle ellenségünk ellen.

*

Idősebbik bátyám (László őrnagy és ellenőrző biztos) volt (Lipótvárott), hol a várat körülférték a császáriak. A fiatalabbik, (Eduárd, novemberben) Görgey hadtestébe lépett mint honvédtiszt.*

* Br. Mednyánszky László — Görgeyvel és Klapkával együtt — nemes testőrtiszt volt Bécsben, majd Barsvármegye követe lett az 1847/48. évi országgyűlésen. A szabadságharc kitérősekor a kormány őrnagyi rangban a megbízhatatlan Ordódy Kálmán parancsnok mellé Lipótvárra rendelte ellenőrző biztosnak.

Amint a várat ostromolni kezdték a császáriak, Ordódy az őrség csekélységére hivatkozott és a vár föladását javasolta. A kormánybiztos

Vajjon azért, mert pap lettem, arra kárhoztassam magam, hogy nemzetem küzdelmét csak messziről nézzem? ... Nem.⁷

Amint a liberális eszmék hívének szegődtem (s másrészt ellenségünk hazánkba tört), bennem is fölébredt a katonai ösztön. Nem tudtam tovább elviselni, hogy ne legyek részese testvéreim dicsőségének. Azt éreztem, hogy ha veszélyben forog a hon, a fegyverfogható fiatalság helye a harc téren van.

Mielőtt vágyamat megvalósítottam, hazarándultam (Beckóra). Nemeslelkű anyám legott hozzájárult.

— Csak menj, fiam, — mondta, — Isten áldjon mindvégig! Titkolt óhajomat teljesítéd, mikor a harc térére indulsz.

Természetesnek találta, hogy mindhárom fiát följánlja veszélyben forgó második hazája oltarán.

Drága jó anyám! Nagyon szerettelek mindig, de még jobban szerettelek, amiért oly jól megértettél!

mindvégig ellenezte és jóideig meg is gátolta. Újra és újra lelkesítette a várórséget. A legutolsó haditanácson őt és egyetlen hívét, Gruber Fülöp főhadnagyot, leszavazták s a várat 1849 február 2-án föladták.

Mednyánszky Lászlót és társát a várba tóduló császáriak vasrverték és Pozsonyban haditörvényszék elé állították. A vád szerint a kormánybiztos a maga állhatatos ellenállásával négy héttel kitolta Lipótvárának már-már elhatározott feladását. Ezzel megkönnyítette a magyar hadsereg felsőmagyarországi visszavonulását s megakadályozta azt is, hogy a vár ostromával elfoglalt császáriak a Komáromot ostromló csapatok segítségére siessenek. Így közvetve oka volt annak, hogy az osztrákok nem vették be Komárom várát. A mentegetőző Ordódy is mindent ráhárított. Mednyánszky László büszke volt a vádra, sőt kijelentette, hogyha tőle függ, Lipótvárát nem adják fel soha.

A haditörvényszék őt és társát halálra ítélte, de Windischgrätz, majd Welden császári fővezérek nem hajtották végre az ítéletet. Alig-hogy az új vezér, Haynau tábornag, június 1-én átlépte a magyar határt, rácsapott a két áldozatra. Elővétette a függőben lévő főbenjáró ügyeket és a halálos ítéletnek császári helybenhagyása után hamarosan foganatosíttatta a megtorlást. Szokás szerint a halálra ítélt hadifoglyokat golyóval végzik ki, de Haynau a „lázadó“ magyarok kivégzésére bitófát rendelt.

Június 5-én hajnalban három órakor Mednyánszky László és bajtársa karonfogva s nyugodtan beszélgetve mentek föl a Pozsony melletti Szamárhegyre. Katonai fedezet kísérte őket a vesztőhelyre. A kivégzésre összegyűlt nép sírt. Csak a császári katonák nevettek durván, amint összeveregtek az alig kimúlt vértanuk bokáit.

Mednyánszky László holttestét a család egyik hűséges vadásza kiásta a bitófa alól és elvitte Beckóra. A családi sírban nyugszanak csontjai. (L. Szilágyi S.: A magyar forradalom férfiai, 1850., *Vámbéry Á.*: Küzdelmeim, 1902. és *Kacziány G.*: Magyar vértanuk, 1906.)

Br. Mednyánszky Eduárd mint Görgey galopintisztje szolgált Világosig. Váltásdíj fizetésével megmenekült attól, hogy mint köz-katonna szolgáljon az osztrák hadseregben.

Mednyánszky Cézár testvéreinek nevét mindenütt törölte a londoni kiadó. Lipótvár helyett „Szekely-Ujvár“ nevet használt.

⁷ Miután Mednyánszky Cézár egy éven át mint szabad abbé a pozsonyi és pesti országgyűlésen részvétele alkalmával megismerte a magyar politikai életet és az előkelő magyar társaságot, hivatalos papi pályájának nyitánya gyanánt 1848 őszén egy Pozsony melletti plébánia vezetését vette át. Ott érte az osztrák csapatok betörésének híre.

Hogy hadilelkész lehessenek, a (felsődunai) hadsereghez siettem. Újév napján érkeztem a fővárosba, honnan már (a Felvidékre) vonulni készült.

A felsődunai hadsereg volt a honvédség élite-je. Parancsnoka Görgey volt. Tisztikara nagyrésztben régi császári tisztekből állt. A legénység lelkes volt és gyakorlott.

Görgey örömmel fogadott, mikor nála megjelentem s előadtam a bennem megfogamzott gondolatot.⁸ Hangsúlyoztam, hogy a friss katonai csapatok éltető ereje a harci lelkesség. Mennyire növelné elszántságukat, ha a csapatparancsnok mellett fegyvertelen pap is vezeti őket rohamra! Milyen fölemelő hatást tenne rájuk, ha egyik vezetőjük csak keresztrel kezében dacol a mindnyájukat fenyegető halállal! Hadd tekintse a nép kereszties háborúnak küzdelmünket!

Görgey praktikus ember volt és helyeselte eszmémet. Rám bízta hadserege lelkességének megszervezését, majd mihamar törzslelkészi rangban táborkarába osztott.⁹

Sok pap jelentkezett. A haldoklók ellátására és a sebesültek vigasztalására késznek nyilatkozott mindegyik. De nekem elszánt, rendkívüli férfiakra volt szükségem. Dacolniok kellett a szuroynyokkal és szembeszállniok a golyókkal, viszont ne gerjedjenek föl bennük azok a vad indulatok, melyeket a vér látása ébreszt a katonákban.

(Erdősi Imre) piarista tanár az elsők közt jelentkezett. Magas termetéről és markáns arcáról láttam, hogy a keresett fajtából

⁸ Br. Mednyánszky Cézár testvérbátyja. László, jóbarátja volt Görgeynek. Együtt járták a tullni pionier-iskolát és mint nemes testőrtisztek két évig szobatársak voltak Bécsben.

⁹ Mednyánszky Cézár, mint a magyar hadsereg minden lelkésze, Vidasics Edé jászó-prémontrei-rendi kanonoktól és 1849 január közepe óta a hadügyminisztériumi lelkészeti osztály főnökétől a következő utasítást kapta:

— A tábori lelkészek pontos és lelkiismeretes működése nem csekély tényezője és előmozdítója győzelmeinknek. Noha rendületlen bizalommal viseltetem az önök buzgósága iránt, mindazonáltal szükségesnek tartom figyelmükbe a következőket ajánlani: I. Igyekezzenek minden fölött a vezérek és minden felsőbbség iránti engedelmességet és a katonai fegyelem szigorú megtartását idevonatkozó győző okokkal támogatott szónoklatok által a katonaság szívébe oltani. II. Ügyünk igazságáról és szentségéről, valamint szabadságharcunk szelleméről őket minden alkalommal fölvilágosítani és meggyőzni el ne mulasszák. III. A tábori lelkész valódi atyja legyen híveinek, kinek minden szavát szívesen és bizalommal hallgassák. Ezt maguknak könnyen kivívhatják, ha egyházi jellegüket soha és sehol le nem vetkezik, hanem azt tisztán megőrzik, életmódjukat minden körülmények közt az evangélium szabályai szerint intézik és szent hivatásukról soha megfélemezni nem fognak. IV. A harc után lelki vigasztalással jelenjenek meg a sebesültek közt és gondos ápolásuk meg elhelyezésük iránt az orvosokkal értekezzenek és velük együtt emberbaráti szeretettel közreműködjenek. V. A harcban elesetteket — minden századparancsnoktól hitelesen megtudván a hiányzókat — és a betegségben kimúltakat lelkiismeretes pontossággal följegyezzék és minden hó 14-ig egyéb jelentéseikkel együtt a hadlelkészeti osztályba küldjék. (Az 1849. évi hadügyminisztérium 1599. sz. irata az *O. L.-ban*.)

A lelkes tábori pap mindezt helyeselte és megette, de bátor természetének megfelelően a halálra elszántságra is nagy súlyt vetett.

való. A három napi gondolkozási idő után kijelentette, hogy nem retten vissza a szolgálattól.

Velem szolgált a felsődunai hadseregben és kiváló hőstett fűződik nevéhez. Mikor Guyon tábornok csapatai megrohanták a branyiszkói magaslatokat, a lelkes pap a rohamoszlopok élén haladt kereszttel kezében.

*

Mindaddig papi állásom féken tartotta természetemet. A táborban meglazult a fék. Nem volt időm és alkalmam, hogy könyvekbe merüljek, elmélkedjem, álmodozzam.

A fiatal Görgey körül fiatalok voltunk mind, csupa tűz és láng. Készek arra, hogy szembeszálljunk a halállal, de arra is, hogy mulassunk, vígadjunk. Ha holnap meg kell halnunk, hadd legyünk vígan még ma!

A tábornoknak tetszett e hangulat. Visszavonulásunk a Felvidéken nehezen ment. A tiszta urak jókedve után hadd higgye a legénység, hogy hadi helyzetünk nem aggaszt!

Lelkesen fogadtak mindenütt. Oly rég volt, hogy magyar hadsereget láttak az országban. Ünnepséget rendeztek és bálokat. Az asszonyok és leányok Görgey taktikáját megvalósítani segítettek.

Az egyik éjszakán hóval takart földön aludtunk, a másikon bálteremben vígadunk. Napközben tűzben voltunk, este ünnepségre mentünk. Néha bál közben jött a parancs, hogy harcba induljunk. E folytonos ellentétnek serkentő varázsa volt reánk, fiatal rajongókra.

Ha nem harcoltunk és nem mulattunk, pihentünk. Akkor is a kártya járta és a sakk.

Alig voltam (huszonöt) éves. Azt tettem, amit bajtársaim tettek. Velük mulattam így először. Rohantam a csatákba, de a táncsteremben is otthon voltam. Elláttam a haldoklókat és vigasztaltam a sebesülteket, de egyik legvígabb bajtárs is lettem.

Szakált eresztettem és bajuszt, katonai formaruhában jártam. A tábori főpap vörös talárját csak hivatalos és ünnepi alkalomkor viseltem.

Öt héten át tartó visszavonulásával Görgey lekötött egy 40.000 főből álló császári sereget, mely a havas hegyek közt sarkában volt, de seholsem tudta körülzárni vagy utolérni.

(Mikor visszavonulásunk végén újra magyar csapatokkal találkoztunk), szomorú hírt hallottam és a víg élet után elbúsultam. A lipótvári helyőrség árulás következtében megadta magát a császáriaknak s a vár földadását mindvégig ellenző bátyám hadifogságba került. Lehangolt, hogy László nem vehet többé részt a dicső harcban s nem szerezhet több fényt nevünknek.

Bátyámon kívül sok barátom is volt a hadseregben. Egy részük a vezérkarban szolgált, mások a huszárság és honvédség csapat tisztjei voltak. Visszavonulásunk végén megösmékedtem László bátyám egyik barátjával (Klapka Györggyel), ki vele együtt nemes testőrtiszt volt (Bécsben). Elegáns fiatal hősünkről bátran mondhatni, hogy megmentette hazánk becsületét. Élére állott a megvert és már-már hitevesztett (tiszavidéki) csapatoknak

s győzelemre vitte őket. Ha a Keresztúr és Tokaj¹⁰ melletti fényes ütközetekben nem állítja meg Schlick tábornokot útjában, Debrecen és a kormány az ellenség kezére jut s lehetetlen a háborút folytatnunk. Ő volt az első, ki pozitív győzelmet aratott az ellenségen és egyúttal az utolsó, ki magasra tartotta a nemzeti lobogót. A Tisza vidékén Görgey parancsnoksága alá került.

*

Február 25-én és 26-án¹¹ folyt a küzdelem Kápolnánál Windischgrätz hadserege és a Dembinszky vezetése alatt egyesített magyar csapatok közt. Nem óhajtok csatákat leírni s csak azt jegyzem föl, ami legszemélyesebb élményem.

(Mint tenni szoktam, Kápolnánál is) vörös talárban és keresztrel kezemben lovagoltam csapataink közt. Lelkesítettem a honvédeket, bátorítottam az ujoncokat.

Körútamban megláttam a mellénk állott olasz (Zanini-)ezredet. Már kétszer meghátrált és most újabb parancsot kapott a (császáriak által megszállt) község elleni rohamra. Feléje tartottam, majd (Psotta alezredesnek)¹² följánlítottam, hogy én is vezetem az olaszokat. Alighogy tiltakozása után másfelé indultam, (Dembinszky) szárnysegéde felém sietett a parancssal, hogy a zászlóaljat én is vezessem. Leszálltam lovamról, a katonákhoz néhány szót szóltam, majd előretörtünk.

Kartácstűz fogadott, de az olaszok bátrabbak voltak, mint gondoltam. Behatoltak a községbe (és kitűzték zászlónkat). De amint a császáriak ellenünk jöttek, megijedtek és szétfutottak. Követtem (Psotta) parancsnok példáját és én is oda igyekeztem, ahonnan jöttem.

Alighogy elindultam, egy császári katona felém rohant és megragadta balkaromat. Tudtam, hogy mint osztrák fogoly nem találok irgalmat. Masszív ezüstkeresztimmel fejbe vágtam és elszabadultam. Az egyik ház kapujába futottam és elmenekültem.

Golyók füttyültek körülöttem, de ép egészségben elértem csapatainkat. Csak talárom szakadt szét és kissé meggömbült keresztmem.

A kápolnai csata után döntés híján mindkét hadsereg visszavonult.¹³

*

¹⁰ Helyesen: Bodrogkeresztúrnál és Tarcalnál, 1849 jan. 22-én.

¹¹ Helyesen: 26. és 27.

¹² Psotta Móric, a felsődunai hadsereg tüzérparancsnoka.

¹³ V. ö. Mednyánszky Cézárnak a Zanini-ezred magatartásáról tett hivatalos jelentését az *Országos Levéltárban*. (Az 1849. évi hadügyminisztérium iratai, 9115. sz.) A leírt hadi epizódról Helbert J. A. osztrák történetíró és maga Dembinszky tábornok is megemlékezik. Helbert ezt írja: „A Zanini csapatot maga Dembinszky vezényelte a rohamra. Német nyelven beszédet mondott a katonákhoz, melyet Psotta alezredes és Mednyánszky hadilelkész olasz nyelven tolmácsoltak. Az olaszok harsány évviva-kiáltással előretörtek, de az osztrákok hirtelen ellentámadására lerakták a fegyvert. Mednyánszky csodálkozva nézte, hogy csapata megadta magát. Mikor egy „Schönhalsler“ feléje rohant és torkán ragadta, akkora erővel csapta keresztjét fejére, hogy földre rogyott. Venturini őrnagy és 500 olasz megadta magát. Mednyánszky elmenekült.” (Geschichte Österreichs seit 1848. 1886. IV/5. k.) Dembinszky

Két párt volt akkor a magyar hadseregben. Az egyik a fővezérségre törekvő Görgeyt támogatta, a jóval kisebbik a kormány embere (a fővezérré kinevezett Dembinszky) mellé állott. Ha Windischgrätz fölhasználja a (civódás) e pillanatát és előrenyomul, nem tudom, mi lett volna támadásának vége. Magyarország védőszellemé elszalasztatta vele az alkalmat, a kormány pedig (elejtette a csatavesztett Dembinszkyt és) Görgeyt nevezte ki fővezérnek.¹⁴

Hódoltam tábornokunk tehetségének és nagyon örültem. Kineveztetését ma is bölcs intézkedésnek tartom. De a Kápolna körüli viszálykodásnak vészes következményei is voltak. Szembeötlő volt az általa okozott nagy idővesztés. A hadsereg megérezte fölnyűt az engedékeny kormánnyal szemben.¹⁵ Maga Görgey az irányában megnyilatkozott bizalmatlanság miatt megneheztelt s mindjobban eltávolodott tőle.¹⁶

Hiába győztünk tavasszal. Hazánk bukása a Kápolna körül alakult visszás helyzet logikai következménye lett.

Kossuthnak akkor — februárban — vagy meg kellett volna bíznia Görgeyben, vagy keresnie az alkalmat, hogy (a szerinte megbízhatatlan vezért) megsemmisítse. Kápolnánál nem ragadta meg az erre kínálkozó alkalmat. Alighogy megbántotta és elkese-ritette, hízelgett neki.

Görgey sem volt eléggé elszánt, hogy szakítson a kormány népszerű fejével és csak a hadseregre támaszkodjék. Ahogyan

az epizódnak hasonló leírását így fejezi be: „Amint Kápolna északi végét elfoglaltuk, Aurich hirtelen beszűntette az ágyúzást. Erre négy osztrák zászlóalj szuronyszegezve előretört. Míg Máriaissy zászlóalja a többszörös túlerővel szemben rendben visszavonult, a Zanini-ezred lövés nélkül megadta magát.” (*Danzer F. A., Dembinsky in Ungarn, 1874. I. k.*) A csatavesztés oka az volt, hogy Dembinszky intézkedéseinek késése miatt Görgey csapatai nem vehettek részt már eleitől fogva teljes számban a küzdelemben.

¹⁴ Görgey a hadsereg nemzeti jellegét hangsúlyozta. Szerinte a lengyeleket nem szabad a magyar hadseregbe fogadni. Senki sem ismeri őket és ők sem ismernek minket. Idegenek. Kossuth azt tartotta, hogy Európában elszigetelten álló nemzetünknek két kézzel kell megragadnia a lengyelek részéről felajánlott segítséget. Mindkét nemzet a világ-szabadságért is küzd.

¹⁵ A volt császári tisztek közül sokan lekicsinyelték a Honvédelmi Bizottmányt. A befolyásuk alatt kiadott és az V. Ferdinánd iránti hűséget hangoztató váci kiáltványban a felsődnai hadsereg már január havában tiltakozott a polgári kormány politikai iránya ellen. Radikálisnak mondták, mely esetleg köztársasághoz vezet. A Habsburg-házhoz hű, de a magyar hadseregben szolgáló régi császári tisztek aggodalommal néztek jövőjük elé s mindvégig valamelyes megegyezést reméltek a császári hadsereggel és a dinasztiával.

¹⁶ A kormány feje nem bízott Görgeyben, ki a Honvédelmi Bizottmányról és így róla is, a váci kiáltvány útján nyilvános kritikát mondott, pedig Görgey szerint a kiáltvány csak a nemzeti védelem szempontjából szükséges formula volt, mellyel az ingadozó régi császári tiszteket megnyugtatta és így a hadsereg egységét megővta. Magyarázata után sem bízott benne Kossuth. A kápolnai események után nem tudta megérteni, hogy voltaképpen mit akar. A szókimondó és a hadseregben kimagasló Görgeyben vetélytársat kezdett érezni.

ő gondolkodott, még erőszakkal is magához kellett volna ragadnia a legfőbb hatalmat. Nem lett volna szabad várnia, míg magától lába elé hull.¹⁷

Hét évi gondolkodás után szűrődött le az a véleményem, hogy hazánk (— végső elemzésben —) e kettős határozatlanság áldozata.

*

Tavasszal győzelmet arattunk győzelem után. Bicskétől Komáromig tartott diadalútunk. Bálványoztuk Görgeyt. Csak az nem tetszett nekem, hogy csata közben néha maga mellé a főhadiszállásra rendelt. Inkább a harcoló katonák körében szerettem volna végezni kötelességemet.

Jól emlékszem, a nagysarlói csata napján is a Léva melletti várromról együtt figyeltük a harcot. Paripáink toporzékoltak türelmetlenségükben. Görgey távcsövén át szemlélte a csatát s oly feltűnően nyugodt volt, hogy hirtelen megborzadtam. Még ma is talányszerű előttem, de akkor félig eltaláltam róla az igazságot.¹⁸

*

A reformkor idején a magyar papságot is átjárta a liberális szellem. A nagy március után a forradalmi áramlat annyira terjedt a nemzetben, hogy az alsó papság nagy részét is magával ragadta.

Egyházi téren főbb óhajaik praktikus reformok voltak: magyar nyelvű szertartások, a kötelező nótlenség eltörlése, a papi köntösnek csupán a szertartásoknál használata, az espereseknek a kerületi papság által való választása, évenkénti megyei zsinat az egész papság képviselőivel, a papi javadalmak haszonélvezetének arányosítása.

A liberális eszmék követésében példát vettünk (Horváth Mihály királyilag kinevezett) püspöktől és vallásügyi minisztertől. Azt tartottuk róla, hogy fokozatosan teljesen függetlenné óhajtja tenni a (főkegyúri jog alapján) félig-meddig úgy is független ma-

¹⁷ Dembinszky a kápolnai csatavesztés bűnbakjául Görgeyt jelölte meg. Kossuth mégis Debrecenbe hívta, hogy addigi érdemei elismerésül saját kezével tűzze mellé a katonai érdemrendet. Későbbi diadalútja közben a gödöllői uradalmat ajánlotta föl neki nemzeti ajándékkul. Mindkettőjüket az esetleges polgárháborútól való félelem tartotta vissza az egymás elleni erélyes föllépéstől.

¹⁸ E szintén talányszerű megjegyzés megvilágítására arra utalunk, hogy Görgey győzelmeire támaszkodva a kormány önérzetesen választott a március 4-én Olmützben kiadott és Magyarország állami létét semmisnek nyilvánító császári rendeletre.

Görgey a nagysarlói csata előtt a lévai főhadiszálláson tudta meg az április 14-i debreceni eseményeket. Méltatlankodott. Háború közben nem tanácsos megvetni és szükség nélkül ingerelni az ellenséget. A dinasztia most már életre-halálra küzd, nehogy elveszítse Magyarországot. A trónfosztás csak a végleges győzelem után lett volna helyén.

A fővezér Nagysarlónál alvezéreire bízott mindent. Vajjon ezzel tüntetőleg azt akarta éreztetni, hogy elítéli a debreceni függetlenségi nyilatkozatot? Vajjon talán azon gondolkodott, hogy a dinasztikus érzésű és jövőjük miatt mindjobban aggódó régi tiszteknek — április 18-án kifejezett — óhajára egy elszánt csapattal szétkergetteti a debreceni kormányt és az országgyűlést, ő maga pedig megegyezik Ausztriával? Avagy talán az is bántotta, hogy Kossuth a Honvédelmi Bizottmány elnökéből Magyarország kormányzója lett? Görgey fontos hadműveletek előtt állott és egy államcsínyeszerű diverzióval nem merte kockáztatni a további sikert.

gyarországi egyházat. Azt reméltük, hogy maguk a papok útján (országos zsinatban) fogja majd megreformálni a magyar egyházi életet.

A papok házasságkötésének reformja már magától kezdett életbe lépni. Bárhol is ütöttünk táborn, mindenünnen papok jöttek hozzám szívük választottjaival s egyházi áldást kértek. Kérésük teljesítése után hazamentek és folytatták a lelkipásztorkodást.

A házassági áldásadás a tábori életben napirenden volt. Megközelítőleg sem mondhatnám meg, hogy hány tisztí és papi házasságot áldottam meg mint hadi törzslelkész.

*

Április végén — néhány vár kivételével — az egész ország birtokába jutottunk. Vajjon kik űzték ki mindenünnen az ellenséget? Lelkes honvédek, kik csak a harcmezőn tanulták meg a dríllt és nemes tisztok, kik nem voltak katonák, de ösztönösen beletalálták magukat a háborúba. A fáradságok elviselésében és a vitézségben vetekedtek a régi hivatásos harcosokkal.

Hadseregünkben csak egyetlen egy gyávát láttam. Jó családból való fiatal hadnagy volt, ki újra és újra megfutott az ellenség elől. A haditörvényszék halálra ítélte s tábornokunk gondomra bízta, hogy előkészítsem az utolsó útra.

A szerencsétlen ember nem védekezett és nyugodtan fogadta az ítéletet. Megszántam és törzslelkészi befolyásommal meg akartam menteni életét. Még egy utolsó alkalmat akartam neki biztosítani, hogy az ellenség előtt jóvátegye bűnét.

— Ne tegyen érdekemben semmit, — válaszolta ajánlatomra, — az ellenség előtt újra csak az lennék, ami voltam. Nem tehetek róla. Érzem azonban, hogy a vesztőhelyen bátran halok meg. Inkább haljak meg most — bár bűnös — katona módjára, semhogy kitegyem magam az újabb szégyennek. A fegyelem haláloamat kívánja s ez helyes. Nem neheztelek bírámra. Csak arra kérem, maradjon mellettem végig és legyen tanuja, hogy — ha nem is tudtam bátran harcolni, — legalább férfiasan tudtam meghalni.

Gyónása után — még a vesztőhelyre menetközben is — nyugodtan beszélt velem. Szemét nem engedte bekötöztetni, maga adta a jelt a lövésre. Legott élettelenül bukkott a földre.

Ez az eset még most is rejtély előttem. Dicsekvés nélkül mondhatom, hogy sohasem féltém a haláltól. Még legboldogabb óráimban is az élet legnagyobb vigaszának tartottam. Tűrhetetlenek volnának nélküle az ember szenvedései. Néha vágytam is utána, mint ahogy az alvás után kívánczik a beteg gyermek. Láttam is sok dicsőséges halált a csatában és néhány szomorú kimulást a bujdosásban. Hozzáédzöttem és a halálra ítélt katona elszántságát mégsem tudom megérteni.

Azt még értem, hogy vannak emberek, kik könnyelműségük vagy különös körülményeik miatt még a gyalázattól sem riadnak vissza, csakhogy állat módjára élvezhessék földi életüket. De azt nem értem, hogy hogyan tudja valaki hősiiesen elviselni a szégyenteljes halált, mikor bajtársainak bátorságra ösztönző példája ellenére is gyáván viselkedett az ellenséggel szemben.

A kivégzett fiatalemberben volt valami becsületérzés. Külö-

nös viselkedését csak azzal magyarázhatom meg, hogy jelleme gyöngye volt, de fantáziája erős. A közeli és biztos halállal szemben képzelő tehetsége nyugodtan maradt. A bizonytalan halállal szemben akkora borzalmak fantazmáival gyötörte tulajdonosát, hogy elszedült és öntudatlanul az önfenntartás ösztönéből megfutott.

*

Az április 26-iki komáromi győzelem után a magyar hadsereg nem üldözte a menekülő osztrákokat a határon túl, hanem visszafordult és Budavára ostromához fogott. (Ezzel az osztrák hadsereg másfél hónapnyi időt nyert, hogy újjászervezkedjék, majd az oroszokkal együtt újra betörjön az országba.) Hogy ki volt e nagy és helyrehozhatatlan hibának oka, nem tudom megmondani. A hiba nyilván a Kossuth és Görgey közti elidegenedés egyik végzetes következménye. Azt hiszem, hogyha igazságosan ítélnék, egyikük rovására sem írhatjuk kizárólagosan.

Kossuth (a presztizs érdekében) nagyon fontosnak tartotta Budavára bevételét. A polgári kormányzó részére akkora volt a kísértés, hogy szinte mentsége a visszavonulás kiadott parancsának.

De ha Görgey meglátja Bécs fölött tündöklő csillagát és csakugyan meg akarja menteni a hazát, száz parancs ellenére is Bécs ellen indul. Dicsősége tetőpontján volt akkor s egyszerre még a győzelem iránt is közönyös lett. Behunyta szemét minden elől, amit a jogos ambíció elébe tart. Végrehajtotta a visszavonulás parancsát. Talán arra számított, hogyha ezzel kockára teszi hazája jövőjét, nélkülözhetetlen lesz (és a legfőbb hatalom majd magától hull lába elé)?

Attól fogva valami démon hatalmába került. Csillaga mindjobban elhalványult. Az a géniusz, mely addig vezette, könnyezve repült vissza az égbe.

Budavára ostrománál még mellette voltam. Láttam, hogyan vesztegettünk el tizenhét napot olyan vár tövében, melyet — nézetem szerint — elszánt rohammal az első napon éppúgy bevehetünk volna, ahogyan bevettük az utolsón. Láttam ott a hősiesség csodálandó példáit, sok emberélet vesztét és a náluk is drágább idő elpazarlását.

Szegény hazám! Halálra voltál ítélve, mikor Görgey már csak félvállról szolgált neked. Ő juttatott a hóhér kezére, de nem egyedül bűnös bukásodban. Azt sem lehet fölmenteni, ki árulónak tartotta s nem volt eléggé erélyes, hogy lefegyverezze. A nemzet legfőbb érdeke minden kockázatra jogosít. Forradalmi időben egy kézben kell lennie a legfőbb katonai és polgári hatalomnak.¹⁹

¹⁹ A budavári Görgey-probléma megoldása végett Steier Lajos rámutatott arra, hogy nemcsak Kossuth hitte, hogy az osztrák hadsereg újjászervezése és az oroszok felvonulása hónapokat vesz igénybe, hanem Görgey sem tartotta a nyugat és észak felőli veszedelmet oly közel állónak. Másrészt a fővezér az eléggé nagyszámú dinasztikus érzésű tisztekkel még vélte tanácsosnak a Bécs felé való előretörést. Elmulasztotta Budavára ellenálló erejének előzetes vizsgálatát s azt remélte, hogy várható gyors elfoglalása után az említett tisztek megnyugtatására az országgyűléssel majd hamarosan visszavonlatla a trónfosztó határozatot. Amint dolgát jól elintézte, nyugodtan akart indulni Bécs felé. (Az 1849. évi trónfosztás, 1925.)

Túlmisszire mentem a háború eme fázisának megítélésében. Megfeledkeztem róla, hogy csak a magam személyes élményeit óhajtom följegyezni.²⁰

A háború folyamán a dolog természete szerint nem voltam az előtérben. Mindvégig a nagy drámának egyik vagy másik főszereplője közelében éltem és így háttérbe szorult egyéniségem. Anynyira szerettem és csodáltam Görgeyt, hogy a háború végéig inkább benne éltem, mint magamban.

Kik legszűkebb környezetéhez tartoztunk, csodáltuk őt legjobban. Oly delejes hatást tett ránk, mint másokra Kossuth. Bizalmasan érintkeztünk vele, de alárendeltjeinek éreztük magunkat. Szinte féltünk tőle. Mikor tréfáltunk és nevtünk, ő nevetett és tréfált legjobban. Ugyanakkor sokszor hirtelen — pusztá szeme pillantásával — éreztette velünk, hogy tábornokunk. Legott elhallgattunk.

Cinikus volt és nyílt cinizmusán gyakran megütköztünk. De így is kedves tudott lenni. Oly rossznak tetette magát, hogy nem hitte el róla senki. Katonái bálványozták s szinte dicsfényben látták démoni homlokát. Milton valami hozzá hasonló lényre gondolhatott, mikor leírta a bukott angyalt.

Budavára bevétele után ritkán láttam Görgeyt. Azért már most jegyeztem fel róla — a tér és az idő távlata által helyeshített — közvetlen benyomásomat.

(L. lond. szöv. 57—47. l.)

Közli: *Dr. Óvári-Avary Károly.*

²⁰ Mednyánszky Cézár a felsőmagyarországi visszavonulástól Budavára bevételeig résztvett a felsődunai hadsereg minden hadműveletében. A honvédek a följebbvalók iránti engedelmességre és a katonai fegyelem szigorú megtartására buzdította s ügyünk igazságáról és szentségéről is fölvilágosította őket. A csaták előtt és az ütközetek közben végiglovagolt a csapatok közt. Bátorította a honvédek és lelkesítette őket a harcra. Itt is, ott is keresztel kezében vonult a rohamoszlopok élén az ellenség ellen. Ambrus József és Gracza György — bizonyára br. Mednyánszky Eduárdtól szerzett értesüléseik alapján — azt jegyezték föl műveikben, hogy a kápolnai, tápióbicskei, isaszegi és komáromi csatákban, továbbá Budavára ostrománál és több más ütközetben is szembeszállt az ellenség golyóinak záporával. (*Ambrus J.*, Az 1848/49-es paphonvédek albuma, 1892. *Gracza Gy.*, A magyar szabadságharc története, 1894/98. V. k.)